

גיוס והפעלה של עוצבות המילואים בתרחישי העימותים הצפויים

גבי סיבוני וגל פרל פינקל

כללי

"ביטחוננו בנוי קודם כול ובעיקר על חיל המילואים"
דוד בן-גוריון (1949).¹

חלפו כמעט 70 שנה מאז קבע בן-גוריון שביטחונה של ישראל תלוי בראש ובראשונה בכוחו של חיל המילואים שלה, והקביעה הזאת נותרה נכונה במידה רבה גם היום. מי שהיה קצין המילואים הראשי, תא"ל הושע פרידמן, ציין ב-2013 כי צה"ל אינו מסוגל לממש שום תוכנית אופרטיבית רחבה ללא מערך המילואים.² בהתאם לכך מוצגת במאמר הזה חשיבה מחודשת על מודל לגיוס המילואים בחירום. מודל הגיוס הוא התהליך שכולל את השלבים הבאים: מסירת ההודעה לחייל על הגיוס, התנועה למרכזי הגיוס, קליטת כוח המילואים במרכזי הגיוס ובמחסני החירום (ימ"ח), חיול, הצטיידות, התארגנות ולבסוף יציאת היחידה הלוחמת לביצוע המשימה. המודל הנוכחי של גיוס המילואים במלחמה מבוסס בחלקו על התובנות ועל איומי הייחוס שגובשו בעקבות מלחמת יום הכיפורים. על פי המודל הזה נדרש הצבא הסדיר להחזיק מעמד במאמץ הבלימה עד שעוצבות המילואים יתגייסו ויהפכו לכוח העיקרי במאמץ ההכרעה. המאמר הזה הוא ניסיון לבחון עד כמה נותרה התפיסה הזאת רלוונטית נוכח התפתחות האיומים בדור הנוכחי.

בעימותי ההווה ובעימותים שצפויים בעתיד הנראה לעין יהיו מרכזי הגיוס, צירי התנועה וכן תשתיות אזרחיות נתונים לאש תלולת מסלול (תמ"ס) – אולי בהיקפים חסרי תקדים. תהליך הגיוס ייתקל בקשיים רבים מבעבר ובהם: קשיי הגעה של חיילי מילואים למרכזי הגיוס בשל אש על צירים ועל צומתי תנועה, עומסים כבדים בכבישים בשל תנועת כוחות לעבר זירות המבצעים והחזיתות השונות מצד אחד, ובשל תנועת אזרחים המתפנים מאזורי העימות מצד אחר. חיילי המילואים שיצליחו להגיע לבסיסי היחידות יתקשו להשלים גיוס סדור משום שניתן להניח כי גם הבסיסים יותקפו באש

כמו גם שטחי הכינוס. מודל גיוס עדכני נדרש להתאים את עצמו למצב החדש. לכן ראוי לבחון פיתוח של מודל לגיוס מהיר שיאפשר כניסה מהירה ללחימה בהיקף משמעותי.

מודל הגיוס המסורתי

לאחר מלחמת העצמאות נדרשה ישראל לאמץ מודל גיוס שיאפשר לה להתמודד טוב יותר עם העדיפות הגדולה של אויביה בכוח אדם, בעומק אסטרטגי ובמשאבים ויאפשר לה – בפרוץ עימות – לרכז כוח מחץ משמעותי בשדה הקרב. טעות רווחת היא שצה"ל אימץ את מודל המילואים השווייצרי. האמת היא שהמודל השווייצרי מתאים למדינה שלא נשקפות לה סכנות מיידיות – מה שהופך אותו ללא מתאים לישראל. למעשה, צה"ל גיבש מודל מילואים ייחודי לאחר שחקר לעומק את המודלים של צבאות אוסטרליה, דרום-אפריקה, קנדה ופינלנד וכן את מבנה ההגנה במלחמת העצמאות.³ כבר בראשית הדרך עמד בן-גוריון על אחד החסרונות העיקריים הטמונים בהפיכתו של צבא המילואים לכוח המחץ העיקרי של ישראל: משך הזמן שדרוש לגיוסו. לכן נשענה תפיסת הביטחון של ישראל גם על הצורך במודיעין שיאפשר התרעה מספקת לגיוס המילואים. ב-1953, בסקירתו הביטחונית בפני הממשלה, אמר ראש הממשלה בן-גוריון כי הוא "חייב להזהיר את החברים... שגורלנו לחיים ולמוות יהיה תלוי... במהירות הגיוס של צבא המילואים – אם אויבינו יחליטו לתקוף אותנו שנית. איחור של יום אחד עלול להיות פטלי".⁴

על פי המודל שאומץ, נקבע שירות חובה בן שנתיים. השנה הראשונה יועדה להכשרה צבאית בסיסית ולעבודה חקלאית, ואילו שנת השירות הנוספת יוחדה כולה לשירות צבאי. לאחר מכן – כך נקבע – ישתחרר החייל מהצבא הסדיר ויהפוך ל"חייל בחופשה של 11 חודש", קרי, לאיש מילואים. במקרה של מלחמה או של עימות צבאי אחר יגויסו האזרחים למילואים ובתוך זמן קצר יגובשו לכוח לוחם מלוכד ביחידותיהם, ינועו לעבר החזית וישתתפו בלחימה.⁵ בסיסי היחידות מוקמו בהתאם לאילוצים שונים, ונוצר מצב שבסיסי חטיבות מוקמו במרכז הארץ אפילו כאשר ייעודן האופרטיבי היה בגזרה מרוחקת.⁶

מערך המילואים, כפי שנבנה, התבסס על התפיסה שכלל משאבי האדם והחומר שלהם נזקק הצבא במלחמה מגויסים בתוך זמן קצר – בתוך שעות עד כמה ימים. בניית הכוח הלוחם, המעבר מאזרחות לחיילות, היה אמור להתרחש כמעט ללא שלבי ביניים ממושכים. ריתוק חלקים נכבדים של המשק למאמץ הביטחוני היה אמור לסייע במימוש התפיסה. ואכן במלחמות ישראל עד לשלהי שנות ה-80 של המאה ה-20 נשען המענה המבצעי היבשתי של צה"ל על המילואים ששימשו כוח המחץ, ואילו תפקיד הצבא הסדיר בעת חירום היה לספק את המענה הראשוני ולהשתלב בכוח המחץ המגויס.

מלחמת יום הכיפורים הייתה מבחן עליון לתפיסה של בן-גוריון, שכן נוכח מתקפת הפתע המשולבת של צבאות סוריה ומצרים נדרש צה"ל להשלים את גיוסם של כל כוחות המילואים בתוך 24 עד 36 שעות. בשעות הקריטיות עד להגעת המילואים נשא הצבא הסדיר בעיקר מאמץ הבלימה הראשוני של כוחות האויב. הגעת המילואים לחזיתות איפשרה להפוך את תמונת המלחמה על פיה. יחידות המילואים הפגינו רמת לחימה גבוהה ומילאו תפקידי מפתח במבצעי צה"ל בשתי החזיתות. כך, למשל, בלטו בחזית הדרום חטיבת השריון 274 (בקרבות הבלימה בסיני)⁷ וחטיבת הצנחנים 247 (שהייתה הכוח הראשון שצלח את תעלת סואץ במסגרת "מבצע אבירי לב").⁸ בחזית הצפון בלטו חטיבת השריון 679 (שלחמה בקרבות הבלימה בגולן)⁹ וחטיבת הצנחנים 317 (שכבשה באיגוף אנכי את החרמון הסורי).¹⁰ כל אלה היו עוצבות מילואים שהשלימו משימות מורכבות בתנאים קשים.

המלחמה חיזקה – שוב – את התלות של צה"ל במערך המילואים שלו בשעת מבחן ואת האמון שלו בו. לאור הצלחת המודל במלחמת יום הכיפורים הוא נשאר על כנו, אך עודכן כך שיתאים למציאות החדשה שנוצרה לאחר החתימה על הסכם השלום עם מצרים. במודל המעודכן הושם הדגש על הזירה הצפונית: הוקמו ימ"חים, ונבחרו אתרי כינוס אוגדתיים במרחק מה מהחזית.

מלחמת לבנון הראשונה הייתה נקודת מפנה שסימנה שינוי בתפיסת המילואים. בתהליך איטי וקבוע הוגדל הנטל על הצבא הסדיר, והחל תהליך שאותו ניתן להגדיר "שקיעתו של צבא המילואים".¹¹ צה"ל נטה כבר מ-1985 להפחית את גיוס המילואים, בעיקר מסיבות תקציביות. בהמשך ישיר לכך, במהלך האינתיפאדה השנייה, בחרו מפקדי צה"ל להטיל על הצבא הסדיר את עיקר נטל הלחימה ביהודה ושומרון ובעזה, ואילו כוחות המילואים הופנו בעיקר לתעסוקה מבצעית במחיר של הזנחת האימונים. המטרה העיקרית של גיוס המילואים הייתה לשחרר את הצבא הסדיר להפוגות אימונים.¹² באותה העת הלך וגדל מחירן של מערכות הנשק. העלות הגבוהה של מערכות החימוש המודרניות והמתקדמות, כמו גם של מערכות התמיכה שלהן, הביאה את צבאות העולם, ובכלל זה את צה"ל, להפנות את התקציבים למפעיליהן – בעיקר אנשי צבא הקבע. משמעות הדבר הייתה הצורך "לוותר על צבאות ההמונים – בראש ובראשונה על המילואים ועל כשירותם למלחמה".¹³ צה"ל הקטין את היקפו של מערך המילואים, קיצץ באימוניו וברכש ציוד חדש בעבורו והפך אותו למעשה למערך משני בחשיבותו ובכשירותו.

מלחמת לבנון השנייה הציפה את ההזנחה המתמשכת של צבא המילואים הן באימונים והן בכשירות של מחסני החירום. בשנים שקדמו למלחמה פותחה בצבא תפיסת "זמן יקר" שלפיה בעת עימות, בטרם יוכנסו לחימה, יינתנו ליחידות המילואים כמה ימים שבהם יוכלו להתאמן ולהתכונן באופן שיפצה על שנים נטולי אימון והכשרה

נאותים.¹⁴ לאחר המלחמה נעשו "אימוני הקמה" במסגרת תהליך החזרה לכשירות.¹⁵ בסך הכול נערכו בשנים 2007–2010 קרוב ל-500 תרגילי חטיבות ואוגדות שבהם אומנו רוב חטיבות המילואים והסדיר של צה"ל.¹⁶

עוד לפני מלחמת לבנון השנייה החל צה"ל להיערך לגיוס מילואים תחת אש מתוך הבנה שרבים מהימ"חים יהיו מטווחים על ידי האויב, ותידרש העתקה שלהם לאתרים חלופיים.¹⁷ לאחר המלחמה – שבמהלכה התממשה ההנחה הזאת, ואנשי המילואים גויסו, חוילו והתארגנו ללחימה בעודם נתונים להפגזות – קיים צה"ל סדרת תרגילים שבהם גויסו אנשי המילואים בשטחי כינוס שמחוץ למרכזי הגיוס ולימ"חים.¹⁸ ב-2015 הורה הרמטכ"ל על רפורמה מקיפה במערך המילואים ביבשה, שבמסגרתו הוא אמור היה להפוך לדיפרנציאלי ולכלול כמה סוגים של יחידות בהתאם למשימותיהן. כמו כן כללה הרפורמה הפחתה של משכי האימונים ושל תדירותם במערכים העורפיים, למשל במערך התותחנים וביחידות לאבטחת בסיסים. הכסף שנחסך אמור היה להיות מושקע בחטיבות המתמרנות של צה"ל, חי"ר ושריון, כדי שיקיימו יותר אימונים לשימור ולשיפור של מוכנותן הקרבית. נוסף על כך נקבע כי ישוחררו ממערך המילואים עשרות אלפי חיילים שהוגדרו "לא נחוצים".¹⁹

ב-2002 טען אלוף ישי בר כי "עד שנת 1988–1989 חטיבת צנחנים במילואים שהתאמנה פעם שנה הייתה טובה יותר מהמקבילה הסדירה שלה" בשל ניסיונם המצטבר של מפקדיה ושל לוחמיה הן באימונים והן בלחימה.²⁰ מימוש הרפורמה של הרמטכ"ל אמור היה לתת יתר תוקף לקביעה של אלוף ישי בר ובמקביל צריך היה לשמר כוחות בעלי כשירות קרבית נמוכה יותר לקראת תרחיש של "מקרה הכול", שבו יידרש צה"ל ללחום בכמה זירות ובכמה חזיתות בעת ובעונה אחת.²¹

המודל של גיוס המילואים עמד במבחן של מלחמת יום הכיפורים כמו גם בכמה מהעימותים שהתרחשו לאחר מכן, כולל מבצע "חומת מגן" במהלך האינתיפאדה השנייה (2002), שבהם נהנה צה"ל מחופש פעולה רב בתוך שטחי הפעולה. עם השינוי באופי העימותים ראוי לבחון עד כמה מתאים להם המערך הקיים של גיוס המילואים.

השתנות האיום

החל משנת 2000 חווה המזרח התיכון טלטלות גיאופוליטיות, שכתוצאה מהן חלה ירידה באיום הקונוונציונלי של מדינות ערב על ישראל, ולעומת זאת ישנה עלייה באיום התת-קונוונציונלי של ארגוני טרור שונים, ובהם חזבאללה וחמאס. הארגונים האלה אומנם צברו אמצעי לחימה רבים ובעיקר שיפרו את מערכי הנשק תלול המסלול לסוגיו, אך במקביל הפכה סכנת הפלישה רחבת ההיקף לישראל לאיום כמעט אנכרוניסטי.²² הכשירות הנדרשת ממערך המילואים כדי שיוכל לפעול בשדה הקרב המודרני הפכה להיות מורכבת יותר.²³ גם משימות התמרון הקרקעי של צה"ל השתנו: לא עוד

בלימה של צבא האויב במגננה, התקפה וכיבוש שטח לשם שליטה בו,²⁴ כי אם, כפי שהדבר מוגדר באסטרטגיית צה"ל, תמרון מהיר ועוצמתי בחזית ובעומק "שמטרתו פגיעה באויב, כיבוש שטח, צמצום הירי מהשטח שנכבש, תפיסה והשמדה של תשתיות צבאיות ופגיעה בשרידות השלטונית של האויב". התמרון הזה מתנהל במקביל ל"הפעלת אש אסטרטגית-מערכתית רחבת היקף המבוססת על חופש פעולה אווירי ועל מודיעין איכותי" – אש שהיא מרכיב הכרחי כדי לשבור את אסטרטגיית הלחימה של האויב.²⁵ השתנות האיומים מחייבת יכולת להתמודד גם עם איום קונוונציונלי, גם עם איום תת-קונוונציונלי (של ארגונים צבאיים כמו חזבאללה וחמאס ושל ארגוני טרור) וגם עם איום בלתי קונוונציונלי: נשק גרעיני, ביולוגי וכימי וכן איום קיברנטי (פגיעה במערכות מחשבים וברשתות תקשורת).²⁶

תרחיש הפתיחה של העימות הבא, בין שיהיה בצפון או בדרום, צפוי להיות שונה מאוד מזה שעמד בפני צה"ל ב-1973. חזבאללה התעצם מאז מלחמת לבנון השנייה ורכש יכולות משמעותיות ואף ניסיון מבצעי. צה"ל ימצא מולו בלבנון כוח לוחם מיומן ומאורגן שערוך היטב בכפרים בעמדות מבוצרות (מעל הקרקע ומתחתיה). הארגון עלול להנחית מהלומת פתיחה שבמסגרתה יופעלו ברזמנית מאמץ אש רחב היקף, הכולל ירי רקטות מדויקות וארוכות טווח, לצד מאמץ התקפי מתמך באמצעות כוחות קומנדו שייעודם הוא לחדור לישראל ולהשתלט על יישובים ועל מוצבים.²⁷ ניתן להניח שבחזבאללה למדו את הלקח ממבצע "משקל סגולי" (מהלך הפתיחה במלחמת לבנון השנייה, שבו הושמדו הטילים ארוכי הטווח של הארגון) ולכן צפוי שהארגון יפעיל את מערכי השיגור הכבדים שלו בהקדם, מחשש שצה"ל ישמיד אותם עוד לפני שיופעלו.²⁸ ההנחה הזאת, בשינויים המתבקשים, תקפה גם במקרה של עימות בדרום.

בשל היכולות האלה של האויב נתונה החזית האזרחית לאיום משמעותי בהרבה מכפי שהייתה במערכות הקודמות. מבחינה של סבבי הלחימה השונים ממלחמת לבנון השנייה (2006) ועד למבצע "צוק איתן" (2014) ניתן ללמוד שלצה"ל לא תהיה פעם נוספת תקופת המתנה. כבר במבצע "עמוד ענן" (2012) ירו פעילי חמאס רקטות קצרות טווח לעבר אזורים שבהם התרכזו כוחות מילואים – למשל בבסיסי האימונים ובימ"חים – כדי לשבש ולעכב את פעילותם.²⁹ הירי גרם לנפגעים בקרב הכוחות והקשה עליהם להתארגן ולהתכונן לחימה.³⁰ סביר להניח שכוחות המילואים שיתגייסו בכל תרחיש עתידי יאלצו אף הם להתארגן בעודם נתונים לאש, שכן בסיסי הגיוס והימ"חים יהיו מטווחים, וכן סביר להניח שלא יינתן לכוחות המילואים לממש את תפיסת "זמן יקר" כדי להתכונן כנדרש לחימה. יתר על כן, מאחר שהבסיסים של יחידות המילואים ממוקמים בחלקם הרחק מקו החזית, עלול שינוע הכוחות להתעכב בגלל אש תלולת מסלול של האויב. מהדברים האלה עולה כי המקום הטוב ביותר שבו יכולים הכוחות הלוחמים להימצא הוא בחזית ובעומק שטחו של האויב.³¹

ב-2010 ציין אלוף פיקוד הצפון דאז, גדי איזנקוט, כי מערכות ההגנה האווירית, כמו "כיפת ברזל", צריכות להיות מופנות "בראש ובראשונה לשימור היכולת ההתקפית של צה"ל ולא להגנת אזרחים". לכן יש להניח כי במתאר עימות רחב יגנו המערכות האלה על תשתיות חיוניות, על בסיסי צה"ל ועל ריכוזי כוחות מתוך הבנה כי רק מהלך התקפי של צה"ל יביא בתוך זמן קצר להפחתה משמעותית של הירי ולפגיעה מצטברת באויב.³² עם זאת ייתכן שהצורך לשמר רציפות תפקודית לחיל האוויר ובמקביל לחץ של הציבור להגן על נכסים אזרחיים יביאו להקצאה שונה של סוללות "כיפת ברזל" כך שנקודות הריכוז של הגייסות יזכו לתעדוף נמוך. "השמיכה קצרה", וצה"ל לא יוכל להגן באמצעות "כיפת ברזל" על הכול: גם על יעדים צבאיים, גם על יעדים אזרחיים וגם על תשתיות. מכל מקום, השתנות האיום כפי מוצג כאן מחייבת גם שינוי במענה. במיוחד יש צורך לשפר את היכולת לרכז, לצייד ולשלח כוחות – גם מילואים – בהיקף משמעותי ובלוח זמנים קצר.

המודל המוצע

המערכה הבאה עלולה לפרוץ, כקודמותיה, מאירוע קיצוני שיתגלגל להסלמה רחבה.³³ הדבר יחייב את צה"ל לרכז כוחות כדי להוציא אל הפועל מהלך מתמרן מהיר ותוקפני לתוך שטח האויב ובמקביל להנחית עליו מהלומת אש משמעותית כדי להשיג שתי מטרות: שיקום ההרתעה לשנים רבות ככל האפשר והפחתת הפגיעה בעורף.³⁴ יש לזכור שמהלך כזה מחייב גם מאמץ הגנתי רחב שמטרתו היא למנוע מהאויב הישגים. כדי לשפר את יכולתו של צה"ל לפעול כאמור יש לגבש מודל מתאים לגיוס ולכניסתו לקרב של מערך המילואים.

אחד המקורות למודל המוצע הוא תפיסת ההגנה המרחבית שהתגבשה בעת הקמת צה"ל. אז נבנו כמה מחטיבות צה"ל על בסיס כוח אדם שגויס במרחבי האחריות של החטיבות הלוחמות. חטיבת גולני, למשל, התבססה עם הקמתה בראשית מלחמת העצמאות על בני ההתיישבות העובדת בצפון הארץ ושימשה חטיבה מרחבית. בקרבות משמר העמק לחמה פלוגה של החטיבה, בפיקוד מאיר עמית, שאנשיה היו תושבי עמק יזרעאל, והנשק שברשותה אוחסן במשקי הסביבה.³⁵ לאחר המלחמה, שבה מילאו היישובים תפקיד משמעותי בלחימה נגד צבאות ערב הפולשים, פותחה תפיסת ההגנה המרחבית (הגמ"ר). יחידות נח"ל הקימו יישובים באזורי ספר, והוטל עליהן לקיים אותם הן מההיבט הביטחוני והן מההיבט ההתיישבותי-חקלאי.³⁶ על פי התפיסה הזאת הפכו יישובי הספר הסמוכים לקווי העימות למעוזים שמהם פעלו כוחות צה"ל נגד האויב.³⁷ בשנים 1949-1951 הוגדרה בצה"ל הזיקה בין ההגנה המרחבית לבין מערך העתודה (מילואים) הנסמך על תושבי הערים. האוכלוסייה בישראל התגוררה ברובה בערים, ולכן התבססו חטיבות המילואים על כוח אדם עירוני. במקביל הוחלט בצה"ל למזג

את פיקודי המחוזות ואת חטיבות העתודה למסגרת אחת באזורים הכפריים. מפקד המחוז הפך גם למפקדה של חטיבת העתודה במרחב, והמטה המורחב הנתון לפיקודו חולק למטה ההגמ"ר ולמטה החטיבה. מטרת הצעד הזה הייתה לנתק במקרה הצורך את החטיבה ממערכת ההגמ"ר ולאפשר את העתקתה לגזרה אחרת. במקרה כזה אמורה הייתה מפקדת ההגמ"ר ליטול אחריות על יחידות חיל המשמר ועל הבסיסים במרחב. בניין הכוח וארגון הפיקוד והשליטה באופן הזה נועדו להשיג "גיוס מהיר של כוחות ההגנה המרחבית לבלימת התקפה לפי קריאת הפיקודים (המרחביים) וללא תלות בגיוס במרכזים העירוניים, ובו בזמן [נועדו להשיג] גיוס העתודות העירוניות כאגרופים אופרטיביים לאופנסיבה".³⁸ נדמה שהרציונל הזה תקף גם כיום. בשל כך מוצע לבנות ולגייס את הכוח באופן שיאפשר לקצר טווח באופן משמעותי בתהליך הגיוס באמצעות הישענות על קרבה של חלק מהכוחות לזירות הלחימה שלהם.

המרכיבים העיקריים במודל המוצע

1. **הגנה מרחבית** הייתה אחד הרכיבים המרכזיים בתפיסת הביטחון של ישראל מימיה הראשונים. היא גובשה כדי להתמודד עם העובדה שישראל הייתה מדינה נטולת עומק. את המענה לפער שבין מתן ההתרעה לבין הגעת המילואים צריך היה למלא באמצעות כוחות סדירים שאותם ניתן היה לתגבר בכוחות מילואים מרחביים המגויסים מתוך הגזרה. מאחר שישראל שוב נתונה לסכנה של תקיפות לתוך שטחה עולה הצורך לבחון יישום מחדש של העיקרון הבסיסי הזה.
2. **יחידות מילואים טריטוריאליות** מאפשרות לפרוס במהירות מערך הגנה יעיל, שכן הן אינן צריכות לבזבז זמן יקר על תנועות ארוכות וממושכות. זהו יתרון חשוב בכל מצב חירום ובמיוחד במקרה של התרעה קצרה. כך, למשל, חטיבת מילואים עשויה לכלול גדוד אחד שאנשיו מתגוררים בסמוך לקו העימות או, לחלופין, ניתן להקים גדוד כזה בחטיבה המרחבית האחראית להגנת הגזרה. בגבול לבנון, לדוגמה, ניתן להקים 2-3 גדודים כאלה במסגרת חטיבות המילואים השונות – גדודים המסוגלים להתגייס במהירות בעת עימות ולהעמיד לרשות פיקוד הצפון בתוך זמן קצר ביותר סדר כוחות השווה בעוצמתו לחטיבה. נוסף על כך, כדי לתת מענה לתרחישי הפתעה כמו פשיטת אויב על יישובי קו העימות יהיה בידי הפיקודים כוח תגובה משמעותי, זמין וגמיש.
3. **מרכזי הגיוס וציוד הלחימה** של הגדודים האלה יוצבו בסמוך למרחב הלחימה. על פי המודל הזה, בסיסה של חטיבת חי"ר במילואים המיועדת לפעול בגזרת עזה יהיה בנגב המערבי.
4. **התמודדות עם אש האויב**. בשל האפשרות שמרכזי הגיוס החטיבתיים יהיו נתונים לאש מסיבית יש לבחון את האפשרות לבזר את מאמץ הגיוס למרכזים גדודיים –

- מה שיחייב את האויב לבזר את התקפותיו ויהפוך אותן לפחות אפקטיביות. ביזור כזה גם ירחיב את הגמישות של כוחותינו ויקטין באופן משמעותי את היכולת של האויב לנתק את הצירים בין מרכזי הגיוס למרחבי המגע.
5. **הפעלה מהירה של מפקדות.** גם המפקדות (או רכיבים שלהן כמו מרכזי אש) הן טריטוריאליות, וניתן לגייסן במהירות. אלה יוכלו לקבל אחריות על הכוחות הקיימים עוד לפני הגיוס המלא של היחידות – מה שיאפשר שליטה טובה כבר בקרב ההגנה הראשוני.
6. **כניסה מיידיית לקרב** על ידי שיגור כוחות מילואים ממרכזי הגיוס ישירות ללחימה בלי שיהיה צורך בריכוז כוחות בשטחי כינוס לצורך התארגנות וביצוע נוהל קרב. אלה ייעשו תוך כדי תנועת הכוח (מה שמחייב רמת כשירות גבוהה של יחידות מילואים במערך החוד).
7. נדרשת חלוקה של יחידות המילואים לשלוש רמות כשירות בסיסיות:
- 7.1. **רמת כשירות א** שזוהה לרמת הכשירות של יחידות סדירות. יחידות מילואים כאלה ישמשו למשימות חוד בחזית ויוכלו להיכנס לקרב באופן מיידי (עד 48 שעות מהגיוס).
- 7.2. **רמת כשירות ב.** אלה יהיו יחידות מילואים מרחביות שמיועדות למשימות הגנה. מוכנותן צריכה להיות ברמה הגבוהה יותר (כניסה ללחימה בתוך 24 שעות מהגיוס).
- 7.3. **רמת כשירות ג.** אלה יהיו יחידות מילואים לתרחישי קיצון. הן יוכשרו לרמה בסיסית ויוכלו להרחיב את הכשירות שלהן בתוך כמה חודשים. בהפעלתן יהיה צורך רק בהקשרים של תפנית אסטרטגית כמו עימות קונוונציונלי רחב היקף (מקרה הכול).

סיכום

נוכח השתנות האיומים ראוי לבחון את האפשרות לעדכן את מודל הגיוס של מערך המילואים לקראת הפעלתו בעת חירום. האיום הגובר על העורף ובתוך כך גם על מרכזי הגיוס ועל נקודות הכינוס של הכוחות, העומס על צירי התנועה לעבר החזית וממנה והסכנה שהאויב יפשוט על יישובים ועל בסיסים הסמוכים לגבול – כל אלה מחייבים את צה"ל להתאים חלק מיחידות המילואים שלו ואת מודל הגיוס שלהן כך שבפרוץ עימות ניתן יהיה לגייס במהירות סדרי כוחות משמעותיים ולהטיל אותם לקרב ללא עיכובים.

במלחמה "הזמן פועל לטובת מי שיודע להשתמש בו נכון".³⁹ בשל כך על צה"ל לשמר את עוצבות המילואים שהוגדרו "עוצבות חוד" ושמצויות בכשירות גבוהה, שכן לא יעמוד לרשותו "זמן יקר". נוסף על כך יש לבחון את האפשרות להקים גדודי מילואים

בחיטוב המרחביות או לחלופין בעוצבות המילואים – גדודים המבוססים על כוח אדם המתגורר בסמוך לקו העימות שבו מיועד לפעול הגדוד בעת חירום. את ציודם של הכוחות האלה יש לרכז בקרבת קו העימות כדי לקצר עוד יותר את תהליך גיוסם, ציודם ושילוחם לקרב. את הכוחות האלה יש להכניס מיד ללחימה כדי להפחית את חשיפתם לסכנת הנשק תלול המסלול. במקביל יש לגייס גם את המפקדות הרלוונטיות כך שיוכלו לתפקד ברמת שליטה גבוהה כבר בקרב ההגנה בראשית הלחימה. כשנשאל פעם גנרל נייטן בדפורד פורסט מצבא הדרום במלחמת האזרחים האמריקאית כיצד ניצח בקרבות שבהם לחם, השיב כי תמיד הגיע לשדות הקרב "ראשון ועם הכי הרבה כוחות" ("get there firstest with the mostest"). שומה על צה"ל לבנות יכולת לגייס ולרכז כוחות שתאפשר לו לעשות בדיוק את זה.⁴⁰

הערות

1. דוד בן-גוריון, **ייחוד וייעוד**, מערכות, תל-אביב, 1980, עמוד 139.
2. אמיר בוחבוט, "מילואים בעידן הקיצוצים: התוכנית שתעשה מהפכה", **וואלה! חדשות**, 12 בדצמבר 2013, <https://bit.ly/2mfEpVK>
3. עפר שלח, **המגש והכסף**, כנרת, זמורה-ביתן, אור-יהודה, 2003, עמודים 11-12.
4. יצחק בן-ישראל, **תפיסת הביטחון של ישראל**, מודן והוצאה לאור של משרד הביטחון, מושב בן-שמון, 2013, עמודים 61-62.
5. דב תמרי, **האומה החמושה: עלייתה ושקיעתה של תופעת המילואים בישראל**, מודן, בן-שמון, 2010, עמודים 169-172.
6. בסיס חטיבת הצנחנים במילואים 247 (לשעבר ובהווה 55), הכפופה לפיקוד מרכז, היה בכפר סירקין. החטיבה לחמה במלחמת יום הכיפורים בסיני ובשתי המערכות שהתקיימו בלבנון.
7. דב תמרי, "טור אישי", צליחה 1973, אתר דובר צה"ל, <https://bit.ly/2KUBzEG>
8. עמירם אזוב, **צליחה**, דביר, תל-אביב, 2011, עמודים 108-136.
9. אלעד יאנה, "היינו חייבים לנצח", **ישראל השבוע**, 7 באוקטובר 2011, עמודים 10-11.
10. אלישיב שמשי, **נוע כבר, לכל הרוחות!** מודן והוצאה לאור של משרד הביטחון, מושב בן-שמון, 2011, עמודים 67-84.
11. ברוך נבו ויעל שור, **כל העם צבא**, המכון הישראלי לדמוקרטיה, ירושלים, 2002, עמוד 18, <https://bit.ly/2NgtiY6>
12. עמוס הראל ואבי יששכרוף, **קורי עכביש**, ידיעות ספרים, תל-אביב, 2008, עמוד 79.
13. דב תמרי, **האומה החמושה**, עמודים 298-307.
14. עפר שלח ויואב לימור, **שבויים בלבנון**, ידיעות ספרים, תל-אביב, 2007, עמוד 409.
15. **שם**, עמוד 323.
16. יועז הנדל ויעקב כץ, **ישראל נגד איראן**, כנרת, זמורה-ביתן, אור-יהודה, 2011, עמוד 93.
17. בהתייחסותו של מפקד אוגדת "עמוד האש", תא"ל ארז צוקרמן, לגיוס האוגדה ולמצב הימ"חים ציין כי ההצטיידות נעשתה מחוץ לימ"ח והתנהלה באופן תקין. ראו: "הוועדה לבדיקת אירועי המערכה בלבנון 2006, ועדת וינוגרד, דין וחשבון סופי", כרך א', ינואר 2008, עמוד 278, <https://bit.ly/2miVP46>
18. אור הלר, "חשבתם שחזבאללה לא מעוניין בסיבוב נוסף? תחשבו שוב", **מעריב**, 22 במרס 2014.
19. יוסי יהושוע, "האימונים יוגברו, אלפי מילואימניקים ישוחררו", *Ynet*, 22 במרס 2015, <https://bit.ly/2MNAjzB>

20. ברוך נבו ויעל שור, **כל העם צבא**, עמוד 125.
21. גרשון הכהן, "מבנה הכוח", בתוך: **אתגרי צה"ל**, מרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים, רמת-גן, 2016, עמודים 55-64, <https://bit.ly/2L8VKxP>
22. גדי איזנקוט, "השתנות האיום? המענה בזירה הצפונית", **צבא ואסטרטגיה**, כרך 2, גיליון 1, יוני 2010, עמודים 23-32, <https://bit.ly/2KYaksM>
23. עמוס הראל, "ישראל לא מוכנה למלחמה הבאה", **הארץ**, 29 ביוני 2012, <https://bit.ly/2Nby1KL>
24. אמיר הרפז, "תפקידיו החדשים של התמרון היבשתי", **מערכות** 431, יוני 2010, עמ' 16-25, <https://bit.ly/2zL13ii>
25. גדי איזנקוט, "אסטרטגיית צה"ל", לשכת הרמטכ"ל, אוגוסט 2015, <https://bit.ly/2L9gx4o>
26. **שם**.
27. עמוס הראל, "צה"ל משנה גישה: חזבאללה אינו ארגון גרילה, אלא צבא", **הארץ**, 4 במרס 2016, <https://bit.ly/2KWjFBq>
28. עפר שלח, **האומץ לנצח**, ידיעות ספרים, תל-אביב, 2015, עמודים 96-100.
29. אור הלר, "המילואימניקים ב'עמוד ענן'", **ישראל דיפנס**, 19 בינואר 2013, <https://bit.ly/2LegqRM>
30. עמוס הראל, "לקחי 'עמוד ענן': חיילים יישנו הרחק משטחי הכינוס כדי למנוע פגיעה בהם", **הארץ**, 25 ביוני 2013, <https://bit.ly/2NMMP3s>
31. כבר במבצע ויקטוריה (פשיטה של סיירת שקד ב-11 ביוני 1970 על מוצבי הצבא המצרי בצד המערבי של תעלת סואץ) התברר שהטענה הזאת נכונה. במהלך חציית התעלה התגלה הכוח, והצבא המצרי החל להפגז את מוצבי צה"ל. מפקד הסיירת, דני רהב (וולף), דרש להמשיך במבצע, שכן, לדבריו, "האפשרות היחידה היא לפרוץ לתוך המערך המצרי שאותו הם לא יפגזו". ראו: אורי מילשטיין ודב דורון, **סיירת שקד**, "ידיעות אחרונות", תל-אביב, 1994, עמוד 213.
32. יוסי ארזי וגל פרל, "שילוב טכנולוגיות להגנת העורף מפני איומים בליסטיים וטילי שיוט", **צבא ואסטרטגיה**, כרך 5, גיליון 3, דצמבר 2013, עמוד 80, <https://bit.ly/2usPmHk>
33. עמוס הראל, "כך תיראה המלחמה ב-2025", **הארץ**, 11 באוקטובר 2013, <https://bit.ly/2zzVgw2>
34. איזנקוט, "אסטרטגיית צה"ל".
35. עמירם אזוב, **משמר העמק לא תיפול! נקודת המפנה בתש"ח**, דביר, אור-יהודה, 2013, עמודים 74-104.
36. יצחק זייד, "ההגנה האזרחית וההגנה המרחבית במלחמת המחר", **מערכות** 270-271, אוקטובר 1979, עמוד 81, <https://bit.ly/2umDuYI>
37. דוגמה לכך היא פעולת התגמול "חץ שחור" נגד בסיסי הצבא המצרי ברצועת עזה. בסיסי ההיערכות של גדוד הצנחנים שעשה את הפשיטה היו הקיבוצים מפלסים וכפר עזה, ראו: מרדכי גור, **פלוגה ד'**, משרד הביטחון, תל-אביב, 1977, עמודים 133-148.
38. דב תמרי, **האומה החמושה**, עמוד 169.
39. איזנקוט, "השתנות האיום", **שם**.
40. Paul Ashdown and Edward Caudill, *The Myth of Nathan Bedford Forrest*, Rowman & Littlefield Publishers, Maryland, 2016, p. 98.